

LUTFIY SHE'RIYATIDA YUSUF (A.S.) OBRAZINING BADIY TALQINI

Muratova Aziza Kamilovna

*Alisher Navoiy nomidagi ToshDO'TAU
tayanch doktoranti*

Annotatsiya

Mazkur maqolada Sharq mumtoz adabiyotida keng tarqalgan Yusuf (a.s.) obrazi, xususan, XV asr o'zbek she'riyati taraqqiyotiga o'z hissasini qo'shgan shoir Lutfiy ijodida tutgan o'rni tahlillar asosida yoritilgan. Maqolada qiyosiy-tipologik metodlardan foydalanilgan. Lutfiyning so'z qo'llash mahorati betakror bo'lib, uning qalamida Yusuf (a.s.) obrazining badiiy talqini nafaqat diniy-estetik, balki ma'naviy-axloqiy qadriyatlar bilan uyg'unlashgan holda gavdalanadi.

Shuningdek, maqolada Lutfiy qalamiga xos bo'lgan obrazlilik, tashbeh va istiora vositalari orqali Yusuf siymosi qanday yuksak ma'naviy timsolga aylangani ochib berilgan. Lutfiy ijodida Yusuf obrazi nafaqat sabr va go'zallik timsoli, balki insoniy mukammallik, ilohiy imtihon va najot g'oyalarini o'zida mujassamlashtiradi.

Аннотация

В данной статье на основе анализа освещено место образа Юсуфа, широко распространённого в восточной классической литературе, в творчестве поэта Лутфия, внесшего свой вклад в развитие узбекской поэзии XV века. В статье использованы сравнительно-типологические методы. Мастерство Лутфия в использовании слова уникально, и в его перу художественная интерпретация образа Юсуфа воплощается не только в религиозно-эстетическом, но и в духовно-нравственном аспектах.

В поэзии Лутфия Юсуф предстает не только символом терпения и красоты, но и воплощением человеческого совершенства, божественного испытания и спасения.

Abstract

This article explores, through analytical methods, the place of the figure of Yusuf – widely featured in classical Eastern literature – in the works of Lutfi, a poet who contributed to the development of 15th-century Uzbek poetry. The article employs comparative-typological approaches. Lutfi's mastery of language is exceptional, and in his pen, the artistic interpretation of Yusuf emerges not only in a religious-aesthetic sense but also harmonized with moral and spiritual values. The paper analyzes the artistic-compositional structure and stylistic features of the Yusuf image in Lutfi's works.

In Lutfi's poetry, Yusuf is portrayed not only as a symbol of patience and beauty but also as a representation of human perfection, divine trial, and salvation.

Kalit so'zlar: Lutfiy, tasavvuf, obraz, Qur'on, Yusuf, Iso, oshiq, an'ana, mahorat.

Ключевые слова: Лутфий, суфизм, образ, Коран, Юсуф, Иисус, влюблённый, традиция, мастерство.

Keywords: Lutfi, Sufism, image, Qur'an, Yusuf, Isa, lover, tradition, mastery.

KIRISH

Yusuf (a.s.) obrazi Sharq adabiyotida keng tarqalgan va qadimdan boy ma'naviy timsol sifatida qaraladi. Ushbu obraz dastlab Tavrot va Injil kabi ilohiy manbalarda tilga olingan bo'lsa-da, eng mukammal va komil shaklda Qur'oni karimda o'z ifodasini topgan. Ushbu asosiy manba uni badiiy-estetik tahlil va talqinlarda yetakchi o'ringa chiqarganini ko'ramiz. Yusuf qissasi, xususan,

Qur'oni karimdagi "Yusuf" surasida tarixiy, ma'naviy va axloqiy jihatdan chuqur falsafiy mazmun kasb etgan holda bayon etiladi.

Yusuf (a.s.) obrazining badiiy talqinlarda ko'p qirrali ifoda topishi – *ishq va hajr, tuhmat va razolat, sabr va iymon, sinov va najot* kabi mavzular bilan uzviy bog'liqdir. Uning hayoti insoniyat uchun axloqiy va ma'naviy jihatdan ibrat manbai bo'lib xizmat qiladi. Ana shu jihatlari tufayli Yusuf obrazi Sharq adabiyotida doimo dolzarb mavzulardan biri desak, mubolag'a bo'lmaydi.

Sharq falsafasi va adabiyotida insonning borliq bilan bo'lgan munosabati Haqning husniga oshiq bo'lish, ya'ni ma'naviy muhabbat timsoli sifatida talqin etiladi. Ushbu yondashuv, albatta, barcha payg'ambarlar tarixiga taalluqli bo'lishiga qaramay, badiiy adabiyotda aynan Yusuf (a.s.) siymosiga xos majoziy-estetik mazmun bilan mujassamlashtiriladi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, Yusuf (a.s.) obrazi badiiy adabiyotda nafaqat tarixiy shaxs, balki tasavvufiy ishqning ramziy mazhariga aylangan alohida timsollardan biridir.

Yusuf (a.s.) siymosida ifodalangan ishq talqini – tasavvuf adabiyotiga xos badiiy tafakkur mahsuli sifatida e'tirof etiladi. Tasavvufda Haqqa bo'lgan muhabbat inson qalbida tug'iladigan eng oliy tuyg'u sifatida talqin qilinadi va bu yo'ldagi har bir ruhiy kechinma, azob-u izzatlar orqali komillikka yetish g'oyasi ilgari suriladi. Mazkur nazariy qarashlar Sharq adabiyotining, ayniqsa, turkiy mumtoz she'riyatida Yusuf qissasi asosida badiiy shaklga keltirilgan.

Sharq adabiy an'analarida go'zallik va ma'naviy yuksaklik ramzlari ikki asosiy qutbda – lirik va epik shakllarda mujassamlanadi. Lirik ifodada *may, jom, soqiy, yuz, xol, zulf, lab* kabi ramzlar orqali ruhiy-intellektual haqiqatlar badiiylashtirilsa, epik shakllarda esa payg'ambarlar obrazi orqali *ishq, sabr, fidoyilik va haqiqat izlash* yo'llari yoritiladi. Ayniqsa, Yusuf (a.s.) obrazi bu borada o'z ifodasi bilan alohida ajralib turadi.

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, Sharq adabiy tafakkuri o'ziga xos haqiqat-majoz munosabatlarini shakllantirgan bo'lib, bu jihat Yusuf obrazining tasvirida ayniqsa yaqqol ko'zga tashlanadi. U ishqiy majoz vositasida ilohiy haqiqatni izohlashga xizmat qiladi. Turkiy mumtoz adabiyotda bu timsolga murojaat qilmagan shoirni topish mushkul: Yusuf siymosi deyarli barcha shoirlar asarlarida o'z ifodasini topgan. Ammo Lutfiy ijodida bu obrazning badiiy-falsafiy talqini yanada chuqurroq va faolroq namoyon bo'ladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

“Obraz” atamasi rus tilidan olingan bo'lib, aslida “aks” degan ma'noni anglatadi. Adabiyotshunoslikda esa ushbu atama kengroq ma'noga ega bo'lib, u san'at va adabiyotda tafakkurning ifoda shakli sifatida namoyon bo'ladigan badiiy obraz tushunchasini bildiradi. Tadqiqotchilar ta'kidlaganidek, badiiy obraz – bu borliqdagi narsa yoki hodisaning adabiy asarda san'atkorona tarzda aks ettirilgan shaklidir.

Badiiy obrazlar o'z tabiatiga ko'ra, muayyan davr va tarixiy sharoit bilan chambarchas bog'liq bo'ladi. Ayniqsa, diniy obrazlarning adabiy talqinida har bir davrning g'oyaviy-estetik qarashlari, ijtimoiy-siyosiy holati va diniy-ma'naviy ehtiyojlari muhim ahamiyat kasb etadi. Islom dinining kirib kelishi bilan adabiy tafakkurda tub burilish yuz berdi va diniy obrazlarga murojaat yangicha mazmun va shakl kasb etdi. Xususan, adabiy asarlarda “Qur'oni karim”da zikr etilgan payg'ambarlar, solih insonlar, shuningdek, islom olamida tanilgan mutasavvuf ulamolarning badiiy obrazlari keng miqyosda aks ettirila boshladi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Lutfiy ijodiga xos bo'lgan uslub sodda va ravon bo'lishi bilan birga, mazmunan chuqur va ko'p qatlamli ma'nolarni o'z ichiga oladi. Uning she'riyati ishoraviy ifodalar, ishqiy ramzlar va inson ruhiy holatlarini tasvirlashdagi yuksak

badiiy mahorati bilan ajralib turadi. Lutfiy asarlarida forsiy adabiyot an'alarining ta'siri sezilarli bo'lsa-da, u turkiy tilni yuksak badiiy imkoniyatlarga ega she'riy til darajasiga ko'targan ilk ijodkorlardan biri sifatida e'tirof etiladi.

Lutfiy merosini tahlil qilganimizda, unda diniy obrazlar, xususan Yusuf (a.s.) siymosi turli badiiy-falsafiy ma'nolarda namoyon bo'lishiga guvoh bo'lamiz. Shoir ijodida Yusuf (a.s.) obrazi ko'pincha "*mahbub*" bilan qiyos qilinadi, bu orqali shoir dunyoviy muhabbatni ilohiylik darajasiga olib chiqadi. Ayni vaqtda Yusuf siymosiga singdirilgan ilohiy husn, ba'zan bevafoqlik bilan qiyoslangan mahbublarning sifati ham tilga olinadi.

Yusuf (a.s.) obrazi katta badiiy va ma'naviy ahamiyatga ega. U faqat tarixiy yoki diniy shaxs emas, balki yuksak go'zallik, poklik, sabr va ma'naviy kamolot timsoli sifatida talqin qilinadi.

*Ғолибоқим Юсуфи Мисрий тушунда кўрмади,
Ул ҳаловатларки, лаъли шаккар афшониндадур.¹*

Shoir Yusuf (a.s.) obrazi va go'zallikni o'zaro bog'lab, ruhiy zavq va ishqiy halovatni tasvirlaydi. Ushbu baytda mantiqiy mubolag'a mavjud: Yusufni tushda ko'rishning o'zi Sharq tafakkurida ulkan orzu bo'lgan, shoir esa "*hatto Yusufni tushida ko'rmagan halovatni*" – deya yana-da yuqori darajadagi majoziy halovatni tasvirlayapti. Bu halovatni labdagi shirinlik bilan solishtirib, ma'shuqaning jamolida ilohiy huzur borligini ta'kidlaydi. Tasavvufiy nuqtayi nazardan: La'l (lab) – kalom ramzi, ya'ni Haqning so'zi, ilohiy ilhom demakdir. Shakkar – ma'naviy halovat, ruhni oziqlantiruvchi nur. Yusufni tushda ko'rish esa – qalb ko'zi bilan ilohiy jamolni ko'rmoq, ya'ni kashf etmoqlikdir.

Demak, shoir bu yerda faqat ma'shuqaning tashqi husniga emas, kalomidan (nutqidan, hikmatidan) topilgan ruhiy taskin haqida so'z yuritmoqda. "*La'li*

¹ Лутфий. Танланган асарлар. 2 нашр. – Т., 1960. – Б. 35

shakkar afshon” degan ibora nafaqat tashqi go‘zallik, balki shirin nutq, ma’naviy rohat, ilohiy ilhom timsoli sifatida keltirilgan. Bu satrlarda Faqr ishqi bilan tasavvufiy ruhga ega, tush (kashf) orqali ilohiy jamolni izlash obrazlari uyg‘un holda ifodalangan.

Shuningdek, Lutfiy Yusufni faqat tashqi husn bilan emas, balki ruhiy latofat bilan ham bog‘laydi. Unga nisbatan Iso (a.s.)ning *“nafas”*i, ya’ni shifo beruvchi kuchi ham nisbat beriladi. Bu esa Yusuf obrazining ma’naviy chuqurligini ko‘rsatadi. Demak, Lutfiy uchun Yusuf – bu go‘zallik, fazilat, sabr, diyonat va ilohiy nur uyg‘unligining timsolidir.

*Сиздин керак ўрганса пари одамилиқни,
Юсуф дағи таълим керак олса шамойил².*

Shoir ijodining tili shuqadar ravon va mazmunliki, ushbu baytidan ham juda osonlikcha ma’no anglaymiz: *“Hatto farishta ham agar insoniylikni o‘rganmoqchi bo‘lsa, sizdan o‘rganishi kerak. Bu sizga nisbatan juda katta e’tirof bo‘lib, shoir sizni odamiylikda eng oliy namunadir deb biladi”*.

Ya’ni, agar Yusuf (a.s.) o‘zining husn va xulqini yanada komil qilmoqchi bo‘lsa, sizdan o‘rganishi kerak. Bu esa sizning go‘zallik va axloqda hatto payg‘ambardan ustun ekansiz, degan ma’noni beradi. Farishtalar – ma’sum va pok mavjudot bo‘lsa-da, insoniylik – Muhammad (s.a.v.)ning fazli orqali namoyon bo‘ladi. Yusuf (a.s.) – chiroyda eng go‘zal bo‘lsa-da, lekin shamoyil (tashqi + ichki go‘zallik) jihatidan Rasululloh (s.a.v.) undan ham yuksakdir.

*То Мисри ҳусн бўлди мусаллам жамолингга,
Афсона бўлди дунёда Юсуф ҳикояти³.*

² Лутфий. Сенсан севарим. – Т.: Гафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. 1987. – Б. 140

³ O‘sha devon. 301-bet

Mazkur baytda shoir go‘zallikda yagonalik, haddan ziyod husn, va undan kelib chiqadigan shon-shuhratning yuksakligini badiiy ifoda qiladi.

Baytning birinchi misrasida: *“To Misri husn bo‘ldi musallam jamolingga”*, ya’ni go‘zallik mamlakati – Misr sening jamoling oldida to‘liq taslim bo‘ldi, butun go‘zallik senga tegishli deb e’tirof qilindi. Bu yerda *“Misri husn”* iborasi go‘zallikning *markazi, maskani, mamlakati* ma’nosida ishlatilgan. *“Musallam”* so‘zi esa *“tan olingan”, “baho berilgan”, “tasdiqlangan”* degan ma’noni anglatib, jamol egasiga nisbatan butun mavjud husn taslim bo‘lgan, degan fikrni beradi.

Ikkinchi misrada esa: *“Afsona bo‘ldi dunyoda Yusuf hikoyati”* – ya’ni, Yusuf (a.s.)ning go‘zalligi haqidagi mashhur hikoya – endilikda senga nisbatan faqat bir afsona bo‘lib qoldi. Bu yerda shoir Yusuf (a.s.) obrazini go‘zallikning eng yuqori cho‘qqisi sifatida keltirib, lekin shu bilan birga, sening husningni undan ham yuksak deb ko‘rsatmoqda. Go‘yoki Yusuf haqidagi hikoyalar – endi faqat ertak, eski afsona, haqiqatdan uzoq xotira bo‘lib qolgan, zero, asl husn bugun sening jamolingda mujassamdir. Ushbu bayt orqali Lutfiyning badiiy san’atlardan ham mohirlik bilan foydalanganini ko‘rishimiz mumkin:

Mubolag‘a – Yusuf alayhissalomdek go‘zallik timsolining afsonaga aylanishi;

Tashbeh va istiora – *“Misr husni”* degan ibora orqali go‘zallik mamlakati ramz tarzida ifodalanadi;

Tazmin – Qur’oni karimdagi Yusuf qissasiga ishora qilinadi;

Tarjihi husn – mavjud go‘zalliklar ichida birini eng afzal deb tan olish san’ati.

Demak, baytda shoir: *“Sening jamoling go‘zallik mamlakatining egasiga aylandi, Yusuf alayhissalomning go‘zallik haqidagi mashhur qissasi esa senga nisbatan afsonaga aylandi”*, – deb ta’riflaydi. Bu esa sevgi she’riyatida ham,

ma'naviy (xos) madhiyalarda ham mahbubning yoki ilohiy zotning jamolini barcha tarixiy go'zalliklardan ustun qo'yish an'anasi asosida qurilgan yuksak poetik maqtovdir.

*Эй шаккарингда муъжизи Исо қаринаси,
Юсуф жамоли васфу сифотинг каминаси⁴.*

Bu bayt, Lutfiy she'riyatining go'zallik, ruhiy yuksaklik va maqtov ifodasi borasidagi eng nafis misollaridan biridir. Baytning birinchi misrasida shoir sevgilisi (yoki ulug' zot)ga murojaat qilib, uning "*shakkari*" – ya'ni shirin so'zi, latif muomalasi yoki jamolidagi lutfini Iso alayhissalomning mo'jizasiga qiyoslaydi. Ma'lumki, Iso (a.s.) Allohning izni bilan o'likni tiriltirgan, ko'rlarni ko'r qilgan, ya'ni uning so'zlarida va nafasida ruhiy hayot bag'ishlovchi qudrat bo'lgan. Shoir bu mubolag'ali tashbeh orqali mahbubining (yoki Rasulullohning – M.A.) birgina so'zi, shirin muomalasi ham ruhga quvvat, ko'ngilga hayot ato etadi degan ma'noni anglatadi. Bu yerda go'zallik – faqat jismoniy emas, balki ma'naviy yuksaklik belgisi sifatida talqin qilinmoqda.

Ikkinchi misrada esa: "*Yusuf jamoli vasfu sifoting kaminasi*" deyiladi. Ya'ni, mahbub (yoki maqtalayotgan zot)ning jamoli Yusuf (a.s.)nikidek go'zal, lekin bu go'zallik va sifatlarni ta'riflashga "*kamina*" – men ojizman, deydi shoir. Baytda "*kamina*" so'zi odatdagi mumtoz andozada tazarru, ya'ni o'zini past tutish usulida ishlatilgan bo'lib, maqtovni yanada chuqurlashtiradi. Bu go'zallikni na til ifoda eta oladi, na qalb to'liq idrok qiladi – u majoziy emas, ruhiy kamolot darajasida ilohiy yuksaklikka yetishgan husndir. Baytda Yusuf (a.s.) va Iso (a.s.) obrazlari orqali go'zallik va hayotbaxshlikning ikki oliy namunasi bir mahbubda jamlangan, – deb ta'rif berishimiz o'rinli bo'ladi. Bu esa obraz, tashbeh, mubolag'a, va istiora kabi

⁴ Лутфий. Сенсан севарим. – Т.: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. 1987. – Б. 243

badiiy san'atlar bilan baytni yuksak poetik darajaga ko'taradi. Shunday qilib, bu bayt orqali shoir: *"Sen shunchalik go'zalsan-ki, sening so'zing odamga hayot bag'ishlaydi, jamoling esa Yusufnikidek – lekin seni vasf qilish menga ojiz bir kimsaga loyiq emas"*, degan yuksak hayrat va ehtirom bilan murojaat qiladi.

Yana bir diqqatga sazovor jihat shundaki, Lutfiy Yusuf (a.s.) obrazini o'z zamonasidagi go'zallik tushunchalari bilan bog'lab, uni faqat diniy qahramon emas, balki poetik ideal, oshiq qalbining orzusi va armoni sifatida tasvirlaydi. Shu bois Yusuf siymosi orqali shoir inson qalbidagi muhabbat, iztirob, umid va sadoqat kabi eng nozik tuyg'ularni ifoda etadi.

*Бир жузвики юсуфға тегиб эрди, чу борди,
Онинг учун ул ҳам санга мерос қолибтур⁵.*

Shoir o'zining ma'shuqasini (yoki yuksak go'zallik timsolini) Yusuf (a.s.)ga qiyoslamogda. Ya'ni, *"Sening go'zalliging Yusufning go'zalligidan bir bo'lakdir, demakki, sen ham o'sha ilohiy go'zallik merosxo'ri bo'libsan"*. Ushbu baytda Lutfiy nafaqat ma'shuqaning go'zalligini ulug'laydi, balki uni ilohiy go'zallikning davomchisi, ya'ni Yusuf payg'ambarning ruhiy-manzaraviy merosxo'ri sifatida tasvirlaydi. Bu bilan shoir ma'shuqaning nafosatini yuksak darajada ifoda etadi.

Lutfiy yana bir o'rinda Yusuf (a.s.) obrazidan oshiqning holatini ifodalash uchun ramziy vosita sifatida foydalanadi.

*Юзунгни гул чу топмади кўнглакни қилди чок,
Юсуфнинг иди, ореки, ҳар пираҳанда йўқ⁶.*

Bu misrada oshiqning ko'ngli mahbubaning go'zalligidan *"chok"* bo'ladi. Ya'ni, bu ishq azobining ifodasidir. *"Yusufning idi"* – bu yerda mahbuba (yoki

⁵ Лутфий. Сенсан севарим. – Т.: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. 1987. – Б. 53

⁶ Лутфий. Сенсан севарим. – Т.: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. 1987. – Б. 115

go‘zallik sohibi) Yusufga o‘xshatilmoqda. “*Oreki*” – ya’ni “*ma’lum bo‘ldiki*”, “*ma’lumki*”. “*Har pirahanda yo‘q*” – bu go‘zallik har bir insonning *pirahani* (kiyimi, tashqi ko‘rinishi)da yo‘q, ya’ni bunday go‘zallik har kimda uchramaydi.

Bu misrada mahbubaning (yoki ilohiy go‘zallikning) yagonaligi, betakrorligi ta’kidlanmoqda. G‘azalda oshiq mahbubaning (yoki Haqning) betakror go‘zalligidan hayratda. Bu go‘zallik gullarni so‘ndiradi, ko‘ngilni ezadi va bu go‘zallik boshqa hech bir insonga ato etilmagan.

Ba’zi g‘azallar va baytlarida Lutfiy Yusuf (a.s.) siymosini tarixiy-diniy qiyofasi bilan yodga oladi.

*Ақлиндин озар Миср элидек, ким сени кўрса,
Бу даврда сен Юсуфи Канъон етилибсен*⁷.

Bu misrada sening go‘zalliging **shunchalik ta’sirchan ekanki**, uni ko‘rgan odam o‘zini yo‘qotadi, hushini yo‘qotadi – **ishqiy maftunlik cho‘qqisiga chiqadi**. “Misr elidek” – *Misr ahli kabi*. Qur’oni karimda Yusuf (a.s.) go‘zalligi bilan Misr ayollarining hushidan ketib, qo‘llarini kesganligi voqeasi mavjud (“Yusuf” surasi, 31-oyat). Mumtoz she’riyatda bu voqea *go‘zallik oldida hush yo‘qotish* ramziga aylangan. “Kim sepi ko‘rsa” – *kimki sening sepingni (chehrangni, jamolingni) ko‘rsa*. “*Sep*” – aslida kelinlik sepi, lekin mumtoz she’riyatda *jamol, chehra, go‘zallik* ma’nosida ishlatiladi. Agar bu baytda Payg‘ambar (s.a.v.) nazarda tutilgan bo‘lsa: “Sen” – Rasululloh (s.a.v.) bo‘lib, u zot jamol, xulq va kamolda Yusuf (a.s.)dan ham yuksak ekanligi aytilmoqda. “*Aqlindan ozar*” – bu ma’naviy hayrat, ya’ni u zotni taniganlar, go‘zalligini (zohiran va botinan) anglaganlar hushidan ketadi, hayratdan so‘zsiz qoladi.

Дилбаро, Юсуф жамоли сандадур,

⁷ Лутфий. Сенсан севарим. – Т.: Гафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. 1987. – Б. 170

*Дилраболиқнингки ҳоли сандадур.
Умр кечти-ю, мени бир сўрмадинг,
Бевафолиқнинг камоли сандадур*⁸.

Mazkur ruboiyda oshiqning sadoqatli, dardli ohangda aytilgan nolasi, shikoyati va mahbubga qaratilgan chiroyli kinoyali ta'rifi mujassam. Shoir o'z davrida mashhur bo'lgan klassik poetik timsollarni – Yusuf va dilrabo obrazlarini olib, ularni ma'naviy va his-tuyg'ular darajasida chuqur ma'noda tasvirlaydi.

Birinchi misrada: *“Dilbaro, Yusuf jamoli sandadur”* – ya'ni, *“Ey sevimli, Yusufning go'zalligi sendadir”*. Shoir Yusuf husnini mahbubda mujassam deb biladi. Bu esa go'zallikni ilohiylik darajasiga ko'tarish vositasi sifatida ishlatiladi.

Ikkinchi misrada: *“Dilraboliqningki holi sandadur”* – bu yerda *“dilrabo”* – ko'ngil o'g'rilovchi, ya'ni mahbub. *“Dilrabolikning holi”* – degan ibora bilan shoir mahbubning hatti-harakatini, jozibasini, noz-karashmalarini ifodalaydi. Ya'ni, *“ko'ngilni tortish, o'g'irlash fazilati sendadir”*, degan fikr bildiradi.

Uchinchi misrada: *“Umr kechti-yu, meni bir so'rmading”* – oshiqning dardi, beozor ginasidir. *“Hayotim o'tdi, ammo sen biror marta holimni suramading, qiziqmading”*, – degan ma'noni anglatadi. Bu so'zlar orqali shoir o'zini nihoyatda sadoqatli, biroq qadri bilinmagan oshiq sifatida ko'rsatadi.

To'rtinchi misrada: *“Bevafoliqning kamoli sandadur”* – bu esa ruboiyning eng kuchli nuqtasidir. Shoir avvalgi misralarda mahbubni Yusuf (a.s.)ga qiyos qilib, uning dil o'g'rilovchi fe'lini madh qilgan edi. Endi esa birdaniga keskin burilish qiladi: *“Senga bevafolikning mukammalligi ham nasib etgan”*, – deydi. Ya'ni, *“Sen go'zalsan, maftunkorsan, lekin sadoqatdan yiroqsan”*. Bu beozor kinoya orqali shoir nafaqat o'z dardini aytadi, balki go'zallik va vafosizlik o'rtasidagi ziddiyatni ham ochib beradi.

⁸ Лутфий. Сенсан севарим. – Т.: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. 1987. – Б. 345

Ruboiy mohiyatiga ko'ra juda hissiy, oshiq qalbidagi chuqur armon, o'tkinchi umr va javobsiz muhabbat motivlari bilan to'la. Shoir sadoqat bilan mahbubga bag'ishlangan umrini befoyda o'tgan deb his qiladi, ammo bu iztirobni go'zallik pardasi ostida badiiy uslubda bayon etadi. Bu esa uni chinakam mumtoz lirikaning namunasiga aylantiradi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, Yusuf (a.s.) obrazi Sharq adabiyotida xususan, Lutfiy lirikasida ishqning majoziy emas, balki ruhiy-ma'naviy mohiyatini ifodalovchi timsol sifatida shakllanib, payg'ambarlik va insoniy fazilatlarning uyg'unlashgan badiiy namunasi sifatida e'tirof etiladi. Ushbu obraz tasavvuf falsafasi va badiiy tafakkur sintezida barqaror timsolga aylangan holda, Sharq madaniyatining ma'naviy boyliklaridan biridir.

Lutfiy ijodida Yusuf (a.s.) obrazi diniy qissa ko'rinishidagi hodisa bo'lishdan ko'ra, sof lirikaning, samimiy oshiqona tuyg'ularning, go'zallikni ilohiylashtirishning va insoniy fazilatlarni ulug'lashning markaziy ramziga aylantirilgan. Yusuf (a.s.) siymosida u jamol va kamolni, orzu va armonni, zavq va iztirobni, sadoqatni yuksak badiiy saviyada mujassamlashtirgan.

ADABIYOTLAR

1. Лутфий. Танланган асарлар. 2 нагр. – Т., 1960.
2. Лутфий. Сенсан севарим. – Т.: Гафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. 1987.
3. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish. – Т.: A.Qodiriy nomidagi Xalq merosi nashriyoti, 2010.
4. “Qur’oni Karim” o‘zbekcha izohli tarjima. – Т., 1992.
5. Hasanova M. Mavlono Lutfiy she’riyati va davr adabiy muhiti muammolari // Ilmiy maqolalar to‘plami, Samarqand, 2010.– B.84.